

Satysfakcja seksualna kobiet homo-, hetero- i biseksualnych

Sexual satisfaction of the homo, hetero and bisexual women

Agata Kozłowska¹, Marta Rawińska²

¹Wydział Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego

²Wydział Seksuologii Klinicznej Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania w Warszawie

Streszczenie

Wstęp: Celem badania było zbadanie różnic w satysfakcji seksualnej w zależności od orientacji seksualnej, ze szczególnym zwróceniem uwagi na kobiety homoseksualne.

Materiał i metody: Odpowiedzi uzyskane od kobiet deklarujących homoseksualizm porównano z tymi, które określiły się jako biseksualne lub heteroseksualne.

Wyniki: Z przeprowadzonych analiz wynika, że istnieją różnice w poziomie satysfakcji pomiędzy kobietami o różnej orientacji seksualnej. W grupie kobiet homoseksualnych średni poziom satysfakcji: seksualnej, fizycznej oraz emocjonalnej był wyższy niż w grupie kobiet heteroseksualnych. Średni poziom satysfakcji emocjonalnej był także wyższy w tej grupie niż w grupie kobiet biseksualnych. Nie stwierdzono istotnych różnic w średnim poziomie satysfakcji związanej z kontrolą.

Wnioski: Przedstawione analizy opisują jedynie wycinek obszaru związanego z kobiecą seksualnością. Pomimo już przeprowadzonych badań pozostaje wiele nieodkrytych zależności i jest to sfera, którą warto dalej eksplorować, bo pozwala mówić o kobiecości w ogóle oraz o seksualności grup przez lata społecznie „niewidzialnych”, o których się nie mówiło, bo „nie wypadało”.

Słowa kluczowe: satysfakcja seksualna, kobiety homoseksualne, heteroseksualne, biseksualne, orientacja seksualna, Skala Satysfakcji Seksualnej

Seksuologia Polska 2017; 15 (2): 63–69

Abstract

Introduction: The key of the survey was to find out if there is a difference in sexual satisfaction between woman with different orientations, among which homosexual was the most interesting for us.

Material and methods: The results of homosexual woman were compared to these of hetero and bisexual woman.

Results: The analyses show that there are differences. In the group of homosexual woman average level of emotional satisfaction was higher than in the group of heterosexual and bisexual woman. The average level of sexual and physical satisfaction was also higher in the group of homosexual woman than in the group of heterosexual ones. There were no differences when it comes to the average control satisfaction.

Conclusions: The most important affect of the survey is probably to put openly the question why is so and start a new path in researches of this subject, too long held in the darkness.

Key words: sexual satisfaction, homosexual, heterosexual, bisexual woman, sexual sexual orientation, Satisfaction Scale

Seksuologia Polska 2017; 15 (2): 63–69

Wstęp

Kobieca seksualność

Kobieca seksualność na przestrzeni wieków badana była przede wszystkim pod kątem prokreacji.

Najlepszym na to dowodem jest historia lechtaczki, która jako narząd była znana już w starożytności (świadomość istnienia *clitoris* pojawia się chociażby u Hipokratesa czy Arystotelesa [1]), ale na swoje miejsce w anatomicznym atlasie musiała czekać kilka tysięcy lat. W 1559 roku Realdo Colombo wydał dzieło *De re anatomica* i jako pierwszy opisał „siedzibę kobiecej rozkoszy” [2], chociaż nieco później Gabriele Fallopi [3] stwierdził, że to jemu przypada palma pierwszeństwa

Adres do korespondencji: mgr Agata Kozłowska

Wydział Filozofii UW

Krakowskie Przedmieście 3, 00–927 Warszawa

tel. 503 159 018

e-mail: agata.beata.kozlowska@gmail.com

Nadesłano: 24.06.2017

Przyjęto do druku: 21.11.2017

odkrycia i opisanie *clitoris*. Badania nad kobiecą przyjemnością rozwijały się całkiem prężnie przez pewien czas, aż do momentu odkrycia, że pobudzenie łechtaczki nie jest warunkiem zapłodnienia. Zbiegło się to z początkiem epoki wiktoriańskiej i teorią Freuda z 1905 roku [4], który łechtaczce i przyjemności z nią związanej nadał status „niedojrzałej” i postawił w opozycji do dojrzałej przyjemności waginalnej (a co za tym idzie, oczywiście orgazmu waginalnego). Aż do raportu Kinseya [5] zarówno kwestia łechtaczki, jak i kobiecej przyjemności pozostawały ukryte. Kinsey, a zaraz po nim Masters i Johnson [6] w swoich badaniach wydobyli pojęcie *clitoris* z niebytu, stawiając jednocześnie znak równości pomiędzy dwoma rodzajami kobiecego orgazmu.

Według Amerykańskiego Towarzystwa Psychologicznego [7] orientacja seksualna to „trwały emocjonalny, romantyczny i seksualny pociąg do osób określonej płci” rozciągający się na continuum, którego krańce zajmują orientacje heteroseksualna i homoseksualna, zaś pomiędzy nimi sytuuje się orientacja biseksualna. Możliwy jest także brak orientacji: aseksualizm [8]. Pierwszy model uwzględniający czterostopniową koncepcję orientacji seksualnej zaprezentował w 1948 roku wspomniany już Alfred Kinsey [5], konstruując siedmiostopniową skalę orientacji (gdzie 0 oznaczało wyłącznie heteroseksualny/a, zaś 6 wyłącznie homoseksualny/a), z uwzględnieniem aseksualności (oznaczonej na skali jako X). Współcześnie badacze uważają model Kinseya za niewystarczający. Zarzuca się mu zbyt sztywną kategoryzację, nieuwzględniającą mnogości odcieni ludzkiej seksualności. Oficjalne wytyczne Amerykańskiego Towarzystwa Psychologicznego z 2005 roku skłaniają się ku koncepcji continuum seksualnego Fritza Kleina [9], w które podkreśla się płynność orientacji seksualnej oraz jej zmienność w czasie. Klein jest autorem Tabeli orientacji seksualnej (KLOG, *Klein sexual orientation grid*), która rozpatruje orientację w kontekście 7 czynników (pociągu seksualnego, zachowań seksualnych, fantazji, preferencji uczuciowych, preferencji społecznych, preferencji dotyczących „stylu życia”, samoidentyfikacji) oraz 3 okresów (przeszłości, teraźniejszości, stanu idealnego). Takie ujęcie pozwala na dużo szersze spojrzenie na seksualność człowieka, jednak nadal nie omija problemu, który pojawia się przy okazji wszystkich prób kategoryzacji jakiegos zjawiska — etykietowania. Wiele osób, szczególnie tych, które są niepewne swojej seksualności lub w przeszłości doświadczyły z jej powodu nieprzyjemnych sytuacji, może mieć trudność z określeniem swojej przynależności do określonej grupy. Również przy analizie wy-

ników niniejszego badania natknięto się na problem dotyczący kategoryzacji orientacji seksualnej, który powróci w podsumowaniu niniejszej pracy.

W raporcie *Seksualność Polaków 1992–2016* [10] 82,8% kobiet określa swoją orientację jako heteroseksualną, 2% jako homoseksualną, 2,6% uważa się za biseksualne, a 0,7% za aseksualne. Pozostałe 11,9% odmówiło odpowiedzi na pytanie o orientację seksualną. Jednocześnie 10% badanych kobiet zadeklarowało, że odbyło w swoim życiu przynajmniej jeden stosunek homoseksualny. Na to samo pytanie odpowiedziało twierdząco 5% ankietowanych w 2005 roku i 4,4% kobiet w 1992 roku, można zatem zaobserwować znaczący wzrost liczby kobiet, które miały homoseksualną relację lub które przyznają się do takich stosunków.

Satysfakcja seksualna

W literaturze przedmiotu nie ustalono jednej definicji pojęcia satysfakcji seksualnej. Potoczne rozumienie odwołuje się do odczuwania przyjemności w trakcie aktu seksualnego. Nie powinna być ona utożsamiana jedynie z fizyczną przyjemnością (bądź orgazmem). Dotyka całej sfery seksualności człowieka, która z kolei „obejmuje [...] całego człowieka w jego cielesno-psychiczno-duchowej jedności” [11]. Janicka [12], pisząc o satysfakcji seksualnej, wspomina o subiektywnym zadowoleniu partnerów z jakości życia seksualnego. Jest ona istotnym wskaźnikiem zdrowia w sferze seksualnej [13] oraz wyraźnie wiąże się z zadowoleniem z bycia w związku. Stanowi jeden z istotnych czynników wpływających na jakość życia człowieka i jego poczucie dobrostanu [14]. Na pytanie o rolę, jaką odgrywa seks w ich życiu, 46,2% kobiet odpowiedziało, że zdecydowanie lub bardzo istotną, 38,3% wskazała na to, że to rola średnio istotna [10]. Jest to zatem ważna sfera dla zdecydowanej większości, a deklaracje z 2016 roku utrzymują się na podobnym poziomie jak te z 2005 roku.

Davis i wsp. [15] wyodrębniają trzy podstawowe komponenty satysfakcji seksualnej. Satysfakcja fizyczna obejmuje subiektywnie odczuwaną przyjemność i zadowolenie ze współżycia seksualnego, fizyczne zaspokojenie oraz ocenę umiejętności partnera. Satysfakcja emocjonalna wiąże się z tym, co osoba odczuwa do partnera. Mogą się tu pojawiać niepokój czy niepewność, brany jest pod uwagę także poziom zadowolenia z całości związku. Satysfakcja wynikająca z poczucia kontroli odnosi się do oceny tego, na ile osoba ma wpływ na częstotliwość i jakość seksu.

Głównym tematem niniejszej pracy jest satysfakcja seksualna kobiet homoseksualnych w porównaniu

z tymi innej orientacji. Znacząca większość dotychczasowych badań w tym obszarze koncentrowała się na osobach heteroseksualnych lub mężczyznach homoseksualnych. Te dotyczące kobiet pokazały zaś bardzo interesujące (i często sprzeczne) zależności, które pozwalają na zarysowanie kobiecej seksualności jako trudnego do opisania obszaru. Część z nich kładzie nacisk na różnice pomiędzy kobietami homo- i heteroseksualnymi, jak choćby te mówiące o tym, że bodźce wzrokowe (przede wszystkim erotyka) są bardziej stymulujące dla lesbijek niż dla kobiet heteroseksualnych [16] lub że seks był dla nich ważniejszym wyznacznikiem satysfakcji seksualnej [17]. Holmberg i Blair [18] zwracają uwagę na nieznacznie wyższy poziom pożądania w związkach homoseksualnych (zarówno kobiet jak i mężczyzn). Wyniki niektórych badań nie wskazują na istnienie różnic w satysfakcji seksualnej pomiędzy grupami kobiet o odmiennej orientacji [19]. Interesujące wydaje się zagadnienie zarówno satysfakcji seksualnej kobiet homoseksualnych w Polsce, jak i różnic pomiędzy kobietami homoseksualnymi a heteroseksualnymi i biseksualnymi.

Material i metody

Celem niniejszej pracy jest analiza satysfakcji seksualnej kobiet homoseksualnych oraz zbadanie różnic w poziomie tej satysfakcji pomiędzy kobietami homoseksualnymi oraz tymi o orientacji innej niż homoseksualna. Postawiono następujące hipotezy badawcze:

- 1) Istnieją różnice w poziomie satysfakcji seksualnej u kobiet heteroseksualnych i homoseksualnych.
- 2) Istnieją różnice w poziomie satysfakcji seksualnej u kobiet biseksualnych i homoseksualnych.

Do sprawdzenia hipotez badawczych wykorzystano Skalę Satysfakcji Seksualnej (*Sexual Satisfaction Scale*) [15] w tłumaczeniu Filipa Szumskiego i Marii Magdaleny Małkiewicz oraz autorską Metryczkę, która zawierała standardowe pytania dotyczące wieku, wykształcenia, miejsca zamieszkania, zawodu, bycia w stałym związku (ile czasu trwa i jakiej płci jest partner) oraz pytania o orientację seksualną (do oznaczenia na 5-stopniowej skali), kontakty seksualne z osobami tej samej i przeciwnej płci oraz bycie w związku z osobami tej samej lub przeciwnej płci. Dodatkowo można było w otwartym pytaniu opisać swoje doświadczenia z osobami identyfikującymi się z niebinarną tożsamością płciową. Metryczka i kwestionariusz poprzedzono informacją o ogólnym celu badania oraz czasie jego trwania. Badany został zapewniony o zachowaniu anonimowości oraz miał możliwość zadeklarowania chęci uzyskania zbiorczej informacji zwrotnej, zostawiając swój adres mailowy.

Wyniki

Osoby badane

Badania do niniejszej pracy zostały przeprowadzone w całości przez Internet, co może wpływać na wyniki przeprowadzonych analiz. Ankietowane musiały bowiem mieć dostęp do tego medium, co wiąże się z określonym statusem społecznym oraz, często, wiekiem.

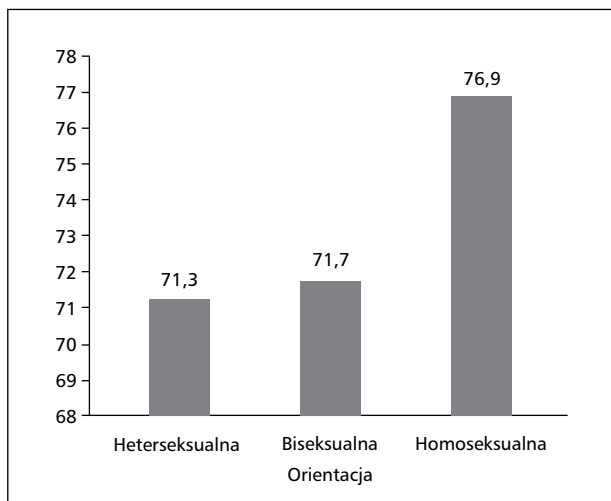
Przeanalizowano ankiety 833 kobiet w wieku od 17 do 59 lat. Średnia wieku badanych kobiet z całości próby wynosiła 26,22, przy odchyleniu standardowym (SD [*standard deviation*] = 5,53). Większość badanych (66,6%) miała wykształcenie wyższe, 32,3% średnie, a pozostałe osoby — podstawowe lub zawodowe. Najwięcej badanych (82,3%) pochodziło z dużego miasta (> 500 tys. mieszkańców), 80,2% badanych w trakcie wypełniania ankiety była w stałym związku.

Kryterium kwalifikacji do grupy osób badanych było subiektywne określenie własnej orientacji przez kobietę, wyznaczane na podstawie odpowiedzi na pytanie dotyczące orientacji seksualnej. Badane miały zaznaczyć swoją orientację na 5-stopniowej skali (gdzie 1 oznaczało heteroseksualna, zaś 5 homoseksualna). Do grupy kobiet homoseksualnych zaliczono te, które w owym pytaniu zaznaczyły na skali liczby 4 lub 5. Takich osób było 59 (7,1% ogółu respondentek). Jako grupę osób heteroseksualnych wyodrębniono te panie, które określiły się na skali jako 1 lub 2. Było ich 695 (83,5%). Pozostałe kobiety zaliczono do grupy osób o orientacji biseksualnej — 78 (9%).

Taki sposób doboru badanych do grup może pozostawiać pewne wątpliwości. Przede wszystkim użyta skala jest jedynie 5-stopniowa, co, jak wspomniano, może być dla uznane za niewystarczający wybór. Część kobiet mogła mieć trudność ze znalezieniem dopasowanej do nich kategorii. Takie ograniczenie wydawało się jednak konieczne ze względu na fakt, że wyniki badania mają charakter przede wszystkim ilościowy i niezbędne było wprowadzenie jakiegoś sztywnego kryterium.

Analizy statystyczne

Aby zweryfikować hipotezy o istnieniu różnic w poziomie satysfakcji seksualnej pomiędzy kobietami heteroseksualnymi i homoseksualnymi oraz biseksualnymi zastosowano analizę wariancji (ANOVA). Średnia wartość satysfakcji seksualnej dla grupy kobiet homoseksualnych wynosiła M [*mean*] = 76,90 przy $SD = 14,69$, i była wyższa od obu grup kobiet hetero- i biseksualnych. W grupie osób heteroseksualnych wynosiła ona $M = 71,34$ przy $SD = 15,09$, zaś w grupie kobiet biseksualnych średnia

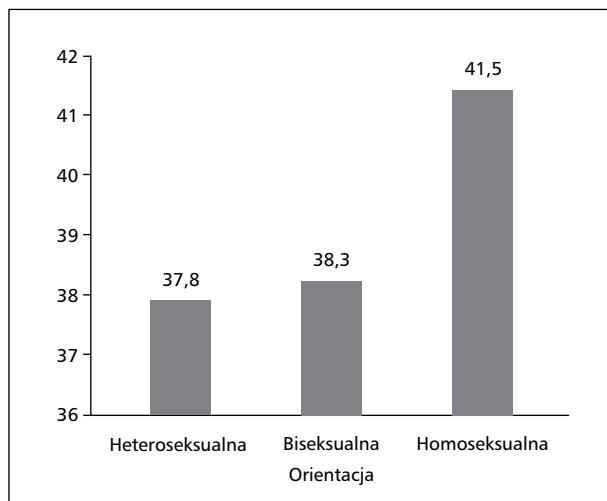
Rycina 1. Średnia ogólna satysfakcja seksualna

wynosiła $M = 71,65$ przy $SD = 15,90$. Za pomocą analizy wariancji (ANOVA) ustalono, że różnica była istotna statystycznie ($p = 0,026$, $p < 0,05$). Aby dokładnie ustalić, które grupy się różniły, wykonano dodatkowo test porównań wielokrotnych Tukeya. Jest to tak zwany test *post-hoc*, dodatkowy dla analizy wariancji. Jego wynik wykazał, że istnieje istotna statystycznie różnica pod względem satysfakcji seksualnej w grupie kobiet homoseksualnych oraz heteroseksualnych. Średnia satysfakcja seksualna w grupie homoseksualnej jest zatem istotnie wyższa niż średnia satysfakcja seksualna w grupie kobiet heteroseksualnych (ryc. 1).

Ze względu na niejednakową liczbę badanych w grupach, aby potwierdzić otrzymane wyniki, wykonano dodatkowo Test Kruskala-Wallisa. Jest to nieparametryczny odpowiednik analizy wariancji ANOVA. Jego wynik potwierdził, że otrzymane różnice były istotne statystycznie ($p < 0,05$). Również wyniki poszczególnych skal kwestionariusza wskazują na istnienie różnic.

Satysfakcja fizyczna

Średnia wartość satysfakcji fizycznej dla grupy kobiet homoseksualnych wynosiła $M = 41,46$ przy $SD = 7,38$ i była wyższa niż w grupach hetero- i biseksualnej. W grupie osób heteroseksualnych wynosiła ona $M = 37,84$ przy $SD = 8,35$, w grupie kobiet biseksualnych $M = 38,32$ przy $SD = 8,72$. Za pomocą analizy wariancji (ANOVA) ustalono, że była to różnica istotna statystycznie ($p = 0,006$, $p < 0,05$). Za pomocą testu Tukeya ustalono, że pod względem satysfakcji fizycznej zachodzi istotna statystycznie różnica pomiędzy osobami homoseksualnymi oraz heteroseksualnymi.

Rycina 2. Średnia satysfakcja fizyczna

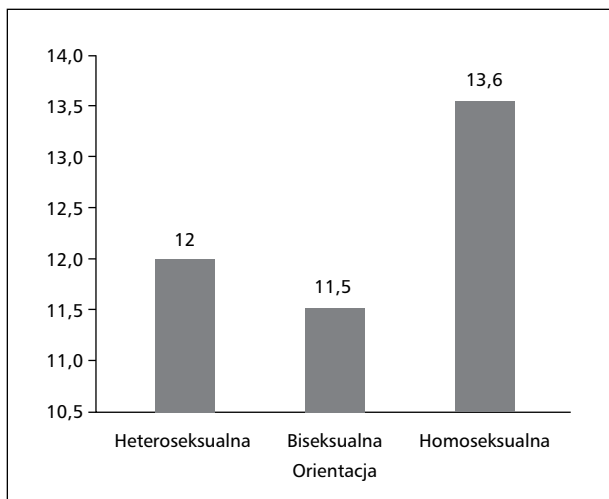
Średnia satysfakcja fizyczna jest istotnie wyższa w grupie kobiet homoseksualnych niż w obu pozostałych grupach. Wynik ten potwierdzono dodatkowym testem Kruskala-Wallisa (ryc. 2).

Satysfakcja emocjonalna

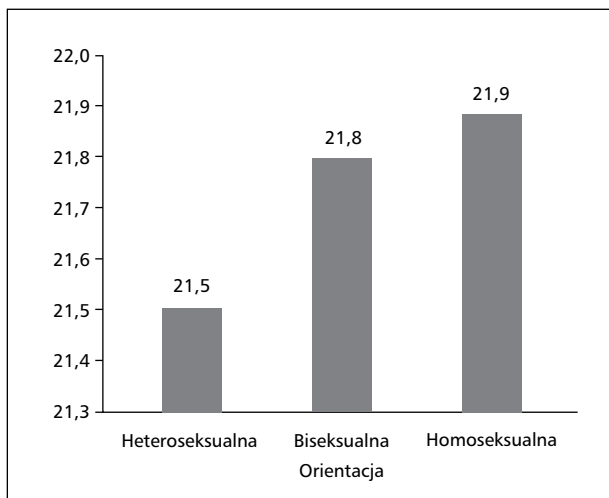
Średnia wartość satysfakcji emocjonalnej dla grupy kobiet homoseksualnych wynosiła $M = 13,56$ przy $SD = 4,46$ i także była wyższa od obydwu pozostałych grup. W grupie osób heteroseksualnych wynosiła ona $M = 11,99$ przy $SD = 4,44$, w grupie kobiet biseksualnych $M = 11,52$ przy $SD = 4,98$. Analiza wariancji (ANOVA) pokazała, że była to różnica istotna statystycznie ($p = 0,02$, $p < 0,05$). Za pomocą testu Tukeya ustalono, że pod względem satysfakcji emocjonalnej zachodzi istotna statystycznie różnica pomiędzy grupą homoseksualną a grupą kobiet heteroseksualnych oraz pomiędzy grupą homoseksualną a grupą kobiet biseksualnych. Średnia satysfakcja emocjonalna jest istotnie wyższa dla grupy kobiet homoseksualnych niż dla grupy kobiet heteroseksualnych oraz średnia satysfakcja emocjonalna jest istotnie wyższa dla grupy kobiet homoseksualnych niż dla grupy kobiet biseksualnych. Istotność statystyczną różnic potwierdził test Kruskala-Wallisa (ryc. 3).

Satysfakcja związana z kontrolą

Średnia wartość satysfakcji związanej z kontrolą dla grupy kobiet homoseksualnych wynosiła $M = 21,88$ przy $SD = 5,43$ i była nieznacznie wyższa niż w pozostałych grupach. W grupie osób heteroseksualnych wynosiła ona $M = 21,51$ przy $SD = 5,57$, w grupie kobiet bisek-

Rycina 3. Średnia satysfakcja emocjonalna

Rycina 4. Średnia satysfakcja związana z poczuciem kontroli

sualnych średnia wynosiła $M = 21,81$ przy $SD = 5,86$. Analiza wariancji (ANOVA) pokazała, że nie były to różnice istotne statystycznie ($p > 0,05$). Średnia wartość satysfakcji związanej z poczuciem kontroli nie różni się istotnie w badanych grupach. Podobnie jak w poprzednich przypadkach taki wynik został potwierdzony testem Kruskala-Wallis. Średnia wartość satysfakcji związanej z kontrolą została przedstawiona na rycinie 4.

Dyskusja

Przedstawione wyniki w ciekawy sposób wpisują się w badania nad kobiecą seksualnością. Wydaje się, że można je interpretować w kontekście wielu czynników

mogących wpływać na taki stan rzeczy. Jednocześnie warto zaznaczyć, że należy to robić z dużą ostrożnością, ze względu na internetowy charakter badań oraz brak losowego doboru próby.

Ważnym czynnikiem wyjaśniającym uzyskane zależności mogą być kulturowe uwarunkowania badanych. Być może kobiety wchodzące w relacje (w kontekście tej pracy przede wszystkim seksualne, ale nie tylko) z innymi kobietami w pewien sposób unikają sztywnych ram, jakie narzuca dana społeczność, co przekłada się także na satysfakcję w sferze seksualnej. Wyniki badań przeprowadzonych przez Herzoga i wsp. [20] pokazują, że kobiety homoseksualne przywiązują mniejszą wagę do swojego wyglądu niż heteroseksualne, mają też średnio większą masę ciała oraz ich idealna waga jest nieco wyższa. Autorzy badania wysuwają hipotezę o związku pomiędzy tym wynikiem a rzadszym występowaniem zaburzeń odżywiania. Związek między obrazem ciała a seksualnością został potwierdzony w licznych badaniach [21–23]. Wydaje się, że większy dystans do swojego ciała może być dobrym predyktorem satysfakcji seksualnej — im mniej się go wstydzimy, tym bardziej otwarci na doświadczenia z nim związane jesteśmy. Potwierdzałyby to przede wszystkim wyższy wynik lesbijek na skali satysfakcji fizycznej. Jednocześnie wchodzenie w relacje z drugą kobietą może być swoistą ucieczką od „przemocy męskiego spojrzenia”, dominującej w zachodniej kulturze. Bourdieu opisuje ją w następujący sposób: „Kobiety istnieją bowiem przez i dla spojrzenia — są więc przedmiotem — dostępnym, przykuwającym wzrok, gotowym do użycia. Oczekuje się od nich, że będą »kobiece«, to znaczy uśmiechnięte, podległe, uważne, dyskretne, wycofane. Ta rzekoma »kobiecość« jest często tylko chęcią wyjścia naprzeciw męskim oczekiwaniom — rzeczywistym lub zakładanym, zwłaszcza gdy chodzi o rozbudowane ego. W konsekwencji konstytutywny dla kobiecego bycia w świecie jest stosunek zależności od innych (nie tylko mężczyzn)” [24]. Takie ujęcie niesie za sobą konsekwencje natury społecznej i psychologicznej, jak choćby te związane z zaburzeniami odżywiania i, tym samym, obrazu ciała. Być może kobiety wchodzące w relacje z innymi kobietami są w stanie w jakiś sposób uniknąć (choć na pewno nie całkowicie i nie każda z nich) wpływu oceniającego męskiego oka i dzięki temu czerpać większą satysfakcję ze swojego ciała i seksualności.

Inne wyjaśnienie wyników badania wiąże większą satysfakcję seksualną kobiet homoseksualnych z liczbą doświadczeń w życiu. Z Metryczki wynika, że zdecydowana większość kobiet z grupy badawczej miała doświadczenia seksualne z mężczyznami

(była w związku lub miała doświadczenia seksualne). Być może pozwoliło im to poznać lepiej swoje ciała i seksualność, sprawdzić, jakich doświadczeń nie chcą powtarzać, a jakie są dla nich interesujące. Z tą wiedzą mogły wejść w następne relacje, w których wiedziały już, co jest dla nich ważne, przyjemne czy podniecające. Oczywiście ta zasada opiera się na gromadzeniu doświadczeń i dotyczy zarówno kobiet homoseksualnych, jak i heteroseksualnych. Jednak w tym miejscu ciekawe wydaje się sięgnięcie do zależności, którą zbadano przy okazji przeprowadzanych analiz. Okazuje się bowiem, że istnieje istotna statystycznie (choć słaba) korelacja pomiędzy satysfakcją emocjonalną oraz satysfakcją związaną z kontrolą a wiekiem osób badanych (mowa tutaj o całej grupie przebadanych kobiet). Im wyższy wiek badanych, tym mniejsza satysfakcja w tych dwóch sferach. Jeśli chodzi o satysfakcję ogólną oraz satysfakcję fizyczną, nie korelują one z wiekiem badanych w sposób istotny. Tym samym zasadne wydaje się stwierdzenie, że samo gromadzenie doświadczeń seksualnych nie jest wystarczającym czynnikiem przewidywania poziomu satysfakcji seksualnej. Pozwala to też wysunąć tezę, że chodzi o jakościową odmienną seksualnych doświadczeń homoseksualnych, nie zaś proste „gromadzenie doświadczeń”. Pozostaje oczywiście pytanie, na czym dokładnie ta odmienną miałaby polegać i wydaje się to dobrym otwarciem do kolejnych badań.

Wnioski

Interpretując wyniki ankiety, warto też sięgnąć do psychoanalizy i teorii Freuda, ale w zupełnie odwrotny sposób. To, co Freud uznałby za niedojrzałość i zatrzymanie rozwoju seksualnego [za: 25], można interpretować jako przyzwolenie na nieheteronormatywną przyjemność — większe rozproszenie lesbijskiej seksualności, która nie jest jedynie ukierunkowana na orgazm (szczególnie ten pochwowy, który pełni tak istotną rolę w stosunku kobiety i mężczyzny), ale na samą przyjemność płynącą z pieszczot ciała czy łąchaczki. Już w raporcie Kinseya [5] w rozdziale dotyczącym homoseksualnych technik pojawiają się informacje o tym, że często lesbijki koncentrują się wokół innej niż waginalna przyjemności. Być może to rozproszenie jest czynnikiem wpływającym na całość ich relacji seksualnych i emocjonalnych z partnerką. W przytaczanych już badaniach Hurlberta [19], mimo że nie znaleziono istotnych różnic pomiędzy kobietami o odmiennej orientacji, jeśli chodzi o satysfakcję seksualną, pojawiły się odmienności dotyczące chociażby intymności w związku, dopasowania, zależności od

drugiej osoby (wyższe w relacjach homoseksualnych) czy seksualnej asertywności, pożądania i częstotliwości współżycia (wyższe w relacjach heteroseksualnych). Wydaje się, że otwiera się tutaj kolejna ciekawa przestrzeń do badań na temat wzajemnego wpływu seksualności oraz funkcjonowania w związku par jedno- i dwupłciowych.

Przedstawione analizy opisują jedynie wycinek obszaru związanego z kobiecą seksualnością. Pomimo już przeprowadzonych badań pozostaje wiele nieodkrytych zależności i jest to sfera, którą warto dalej eksplorować, bo pozwala mówić o kobiecości w ogóle oraz o seksualności grup przez lata społecznie „niewidzialnych”, o których nie mówiło się, bo „nie wypadało”.

Piśmiennictwo:

1. Marino V, Lepidi H. Anatomical study of the clitoris and the bulboclitival organ. Springer 2014.
2. Pitts-Taylor V. Cultural encyclopedia of the body. Greenwood Publishing Group 2008.
3. Ulmum MA, Falloppii G. Observationes ad pterum mannam medicum cremonensem 1561. *Obstet Gynecol.* 1973; 117: 144.
4. Freud Z. Trzy rozprawy z teorii seksualnej 1905. In: Freud Z. ed. *Życie seksualne*, Warszawa 2010.
5. Kinsey A, Pomeroy W, Martin C, Gebhard P. *Sexual behavior in the human female*. Saunders, Philadelphia 1953.
6. Johnson VE, *Human sexual response*. Little, Brown & Co, Boston 1966.
7. American Psychological Association. *Answers to Your Questions: For a Better Understanding of Sexual Orientation and Homosexuality*. 2008. <http://www.apa.org/topics/sexuality/orientation.pdf> (1.04.2017).
8. Brotto LA, Knudson G, Inskip J, et al. Asexuality: a mixed-methods approach. *Arch Sex Behav.* 2010; 39(3): 599–618, doi: [10.1007/s10508-008-9434-x](https://doi.org/10.1007/s10508-008-9434-x), indexed in Pubmed: [19082703](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19082703/).
9. Klein F. *The bisexual option*. Routledge, London-NY 1994.
10. Lew-Starowicz Z, Czajkowska K. *Seksualność Polaków 1992–2016*. Termedia, Poznań 2017.
11. Marcol A. *Etyka życia seksualnego*. Uniwersytet Opolski, Opole 1995: 49.
12. Janicka I. Staż wspólnego życia a satysfakcja seksualna partnerów kohabujących. In: Czyżowska D. ed. *Psychologia rozwojowa*. Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2008.
13. Janowski K, Czyżowska A. Właściwości psychometryczne polskiej wersji skali zadowolenia z życia seksualnego dla kobiet, *Przegląd Seksuologiczny*. 2013; 36: 3–10.
14. Żak-Łykus A., Nawrat M. Satysfakcja seksualna, życiowa i partnerska. 2015. [file:///C:/User/User/Downloads/11_Zak-Lykus_Nawrat%20\(1\).pdf](file:///C:/User/User/Downloads/11_Zak-Lykus_Nawrat%20(1).pdf) (20.03.2017).
15. Davis D, Shaver P, Widaman K, et al. "I can't get no satisfaction": Insecure attachment, inhibited sexual communication, and sexual dissatisfaction. *Personal Relationships.* 2006; 13(4): 465–483, doi: [10.1111/j.1475-6811.2006.00130.x](https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2006.00130.x).
16. Bailey JM, Gaulin S, Agyei Y, et al. Effects of gender and sexual orientation on evolutionarily relevant aspects of human mating psychology. *J Pers Soc Psychol.* 1994; 66(6): 1081–1093, indexed in Pubmed: [8046578](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/8046578/).
17. Matthews AK, Tartaro J, Hughes TL. A comparative study of lesbian and heterosexual women in committed relationships. *J Lesbian Stud.* 2003; 7(1): 101–114, doi: [10.1300/J155v07n01_07](https://doi.org/10.1300/J155v07n01_07), indexed in Pubmed: [24815717](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24815717/).
18. Holmberg D, Blair KL. Sexual desire, communication, satisfaction, and preferences of men and women in same-sex versus

- mixed-sex relationships. *J Sex Res.* 2009; 46(1): 57–66, doi: [10.1080/00224490802645294](https://doi.org/10.1080/00224490802645294), indexed in Pubmed: [19116863](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19116863/).
19. Hurlbert DF, Apt C. Female sexuality: a comparative study between women in homosexual and heterosexual relationships. *J Sex Marital Ther.* 1993; 19(4): 315–327, doi: [10.1080/00926239308404375](https://doi.org/10.1080/00926239308404375), indexed in Pubmed: [8308918](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/8308918/).
 20. Herzog D, Newman K, Yeh C, et al. Body image satisfaction in homosexual and heterosexual women. *International Journal of Eating Disorders.* 1992; 11(4): 391–396, doi: [10.1002/1098-108x\(199205\)11:4<391::aid-eat2260110413>3.0.co;2-f](https://doi.org/10.1002/1098-108x(199205)11:4<391::aid-eat2260110413>3.0.co;2-f).
 21. Hoyt W., Kogan L. Satisfaction with body image and peer relationships for males and females in a college environment. *Sex Roles* 2001; 45: 199–215. . <http://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1013501827550> (1.04.2017).
 22. Pujols Y, Seal BN, Meston CM. The association between sexual satisfaction and body image in women. *J Sex Med.* 2010; 7(2 Pt 2): 905–916, doi: [10.1111/j.1743-6109.2009.01604.x](https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2009.01604.x), indexed in Pubmed: [19968771](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19968771/).
 23. Dąbkowska M. Obraz własnego ciała u kobiet a satysfakcja seksualna. *Przegląd Badań Edukacyjnych.* 2016; 2(21): 107–118, doi: [10.12775/pbe.2015.050](https://doi.org/10.12775/pbe.2015.050).
 24. Bourdieu P. *Męska dominacja.* Wydawnictwo Oficyna Naukowa, Warszawa 2004: 82.
 25. Bem S. *Męskość, kobiecość. O różnicach wynikających z płci.* GWP, Gdańsk 2000.